

Z. KARKOVÁNY JUDIT

BALATONFÜRED FESTŐJE – PROTIWINSKY FERENC

(Második nekifutás)

PROTIWINSKY FERENC 1884. júl. 30-án született Balatonfüreden. Az Iparművészeti Főiskolán díszítőfestészetet és restaurálást tanul, 1905-ben kap vég bizonyítványt. Tanulmányait Münchenben folytatja: először Hollósy körében dolgozik, majd 1909-től a Bajor Királyi Festőakadémián. Ludwig von Löffitz növendékeként 1913-ban kitüntetéssel végez: 1911-ben már szerepel a Kunstverein egy kiállításán, a Glaspalastban 1912-től folyamatosan jelen van képeivel. Amikor anyagi helyzete megengedi, Európa híres képtáraiban tanulmányozza a régi mesterek festési technikáját, gyakran vállal restaurátori megbízatást.

Az első világháborúban hazatér katonai szolgálatra, de a 20-as évek elejétől újból Münchenben él. Élet- és arcképfestői munkásságából a kortárs kritikák a díjnyertes Öregasszony portrét emelik ki. Ez a kép 1941-ben a Műcsarnokban is szerepelt a Magyar Arcképfestők Társasága kiállításán. Mint freskó-festő szülőfalujától kap megtisztelő feladatokat: 1928-ban megbízzák az akkor épülő katolikus templom apostol- és stáció-képeinek megfestésével. Magánéleti és egészségi problémák miatt 1934-ben hazaköltözik Balatonfüredre. Ettől kezdve elsősorban a balatoni táj foglalkoztatja: eleget tesz az arcképrendeléseknek, de szíve szerint csak a tavat és a környező hegyeket festi. Festészetének jellegzetes vonása az egyéni színvilág, emberi alakokat szinte soha nem fest tájképeire.

Magányát a háborús nélkülözések teszik egyre nyomasztóbbá. Hatvanadik születésnapján tisztelői kiállítással köszöntik, az 1944-es évhez illően szerep és visszhangtalan jubileummal. Utolsó nagy tervét, egy bibliai tárgyú tablót 1947. márc. 28-án bekövetkezett halála miatt már nem fejezhette be. Képei magángyűjteményekben, freskói Balatonfüreden és a környékbeli templomokban található. Legjobbnak tartott műveit, amelyektől a nyomorúságos időkben sem tudott megválni, halála után családja az USA-ba vitette.

A fenti szöveg ez év nyarán íródott. Nem a Füredi História első számában megjelent tanulmány kiadványának szántam: szaklexikonba készül. Az elmúlt hónapokban felcsillant a lehetősége, hogy - bár fél évszázados késéssel - Protiwinsky Ferenc fölkerülhet a „hivatalos listára”, a Kortárs magyar képzőművészek lexikonjának harmadik kötetében az ő neve is helyet kaphat. Sietve megírtam mindazt, amit életéről és munkásságáról eddig sikerült megtudnom, de a cikk közlésére végül nem került sor. Ígéretet kaptam viszont, hogy 2003-ban, amikor a lexikon bővített változata CD-n megjelenik, nemcsak ezt a szöveget emeli be a szerkesztőség, hanem egy festmény is illusztrálja a címszót.

E kései megbecsülésnek az erkölcsi elégtételadáson túl gyakorlati haszna is lehetne: Protiwinsky Ferenc képei újabban föl-fölbukkannak a régiségboltokban. Egyik képére a Nagyházi Galéria két árverésén is licitáltak, 1998-ban és 1999-ben. Az árverésre készült katalógusok a nevet pontosan tudják és írják: „Protiwinsky, Fr.” - képeit a művész mindig jól olvashatóan szignálta, s gyakran így, „németesen”. Születési és halálozási dátuma helyett azonban csak a „20.sz.” megjelölés szerepel, a festmény címe pedig („Felvidéki táj”) félreértésen alapul. A kép Balatonfüredet ábrázolja, a Papsoka dombján álló templomromok felől nézve. A katalógus készítőjének illetet volna legalább a Balatont felismernie, füredi szemlélő a Piros és a Fehér templomot is

könnyen azonosítja a tájban. Az eladásra, árverésre kerülő művek értékét bizonyosan megemelné, ha alkotójuk nem az „ismeretlen művész” kategóriába lenne besorolva.

A PROTIWINSKY CSALÁD KRÓNIKÁJA a Füredi História I./1-2. számának megjelenése után több értékes adattal bővült. Elsőként Varga Lászlóné jelezte, hogy a Papsoka fölötti öreg temetőben két Protiwinsky-leánya is nyugszik: Hermina és Mária. Közös sírkövük felirata még meglehetősen jól olvasható, ennek alapján nem volt nehéz megtalálni a paloznaki katolikus plébánia anyakönyvében (Veszprém Megyei Levéltár) az adataikat. Hermina 1883. május 11-én született (keresztstül: Csizmazia József és Darab Lídia), és 1885 február 5-én halt meg „tüdőlob” miatt. Mária 1886 június 16-án született, ő hat éves korában, 1892. szeptember 11-én halt meg. Halála oka: „roncsoló tüdőlob”. (A „tüdőlob” mibenlétét kedves orvos barátunktól, Balatonfüredhez a Molnár és a Lipták családokon keresztül kötődő Topolánszky Iván doktortól próbáltam megtudakolni. Ő tüdőgyulladásnak azonosította, azzal a megjegyzéssel, hogy a 19. században gyakran így nevezték mindazokat a magas lázzal járó betegségeket, amelyeket nem ismertek.)

Ugyancsak Varga Lászlóné gondos feltérképező munkája nyomán megkerült Protiwinsky Emilia is. A Bajcsy-Zsilinszky úti temetőben, szüleitől és Ferenc bátyjától alig tíz lépésnyire a Volán-telep felé van a sírja. Emilia - ahogyan gondoltam - valóban férjhez ment: 1910. március 21-én Balatonfüreden kötött házasságot a szegedi illetőségű Fuchs Ede magyar királyi államvasúti mérnökkel. 1914. február 7-én halt meg, nem Balatonfüreden és nem is Szegeden. Sírkövén ovális keretben jó állapotban lévő fényképe látható (A védőüveg keresztben el van repedve, így a jó állapot aligha lesz tartós.) A síremlék felirata: Itt nyugszik / Fuchs Edéné / szül. Protovinszky Emilia / élt 24 évet / meghalt 1914 február 7-én / Nyugodjék békében! / Emeltették bánatos édesanyja / és szerető testvérei. A sírfeliraton nem csak a név írása hibás, halálakor a fiatalasszony már a huszonhatodik évében járt. Magam azt is különösnek találom, hogy férje nem szerepel a síremlék emeltetők között, de mivel több adatot sem a balatonfüredi, sem a szegedi anyakönyv halálozási rovatában nem találtam, nem nyomoztam utána tovább. Hadd nyugodjék valóban békében!

Jelenlegi ismereteink szerint tehát a **CSALÁDI KRÓNIKA** így alakul:

1850: az édesanya, Rothfischer Teréz születési éve
1851: az apa, Protiwinsky Fülöp születése
1883: Hermina születése

1884: Ferenc születése
1885: Hermina halála
1886: Mária születése
1887: Sándor születése
1888: Emilia születése
1892: Mária halála
1910. március 31: Emilia házasságot köt Fuchs Edével
1910. június 26-án meghal P. Fülöp
1914 februárjában meghal Emilia
1916. augusztus 30-án Sándor hősi halált hal
1926. október 22-én meghal Protiwinskyné Rothfischer Teréz
1947. március 28-án meghal Ferenc

Nem véletlenül tartottam szükségesnek fentebb megjegyezni, hogy Hermina és Emilia keresztstülként Csizmazia József és Darab Lídia vannak bejegyezve az anyakönyvben, a családok közötti szorosabb kapcsolatról és személyes találkozásairól számolt be Balatonfüred díszpolgára, Csizmazia Darab József is. A Füredi História szerkesztőjéhez írott levelében így emlékezik: „Protovinszky Feri

Fuchs Edéné Protiwinsky Emilia síremléke

bácsit ... személyesen ismertem, nagyon sokszor kerestem fel 1944 után, mikor magam is hazakerültem, a Bagolyvárbán.” Két arcképről is kaptunk tőle fotót, amelyek szüleiket ábrázolják. Látogatásom alkalmával azt a három tájképet is láthattam, amelyekről levelében így írt: „...több füredi festményt őrzünk, amiknek az eredete sajnos azzal van összefüggésben, hogy csak ilyen alapon fogadott el anyagi ellenszolgáltatást. Valóban nagyon elhagyatottan és szegényen élt.” E három festmény közül helytörténeti jelentőségűnek tartom a Kéki forrás melletti egykor volt vízimalomról készült képet - megfestése idején a malom a Csizmazia-Darab család tulajdonában volt.

Az idézett levélnek van még egy elgondolkodtató részlete. „Feri bácsi családjának valamilyen ága élt Erdélyben, mert onnan Édesanyámnak küldtek levelet, hogy a temetőben lévő sírra vigyünk virágot. A sírhelyet csak leírás alapján találtuk meg, mert alig volt olvasható a név. Én magam is csak egy kis vázlatral tudom megjelölni, ha még azt valaki meg akarja keresni és találni.” Bár a vázlat igen pontos, a megjelölt helyen én már semmit nem találtam, ami a családdal összefüggésbe hozható. A

Protiwinsky Hermina és Mária síremléke

temetőnek ezen a részén jelenleg a háború után meghalt füredi lakosok nyugszanak. A korábban oda temettekről - tudtommal - a plébániának nincs nyilvántartása. Mindezeket figyelembe véve sem tartanám meglepőnek, ha a családi krónika a későbbiekben még bővülne.

Nagy szerencsénkre és örömünkre hozzájutottunk viszont egy fényképhez, amely Protiwinsky Ferencet ábrázolja arcképfestés közben. Ez a fotó a festő Münchenből való hazaköltözése után, az 1930-as évek közepén készülhetett: a gimnazista Darab József akkor kapta első fényképezőgépét. Nemcsak lelkesen, ügyesen is fotózott, s - a kutató nagyobb szerencséjére! - gondosan eltette, máig őrzi a képek negatívját. Így még a művész feje fölött látható képet is elő lehetett bűvölni legalább annyira, hogy az azon ábrázolt - valószínűleg alpesi - táj felismerhető legyen.

Protiwinsky művészi pályájának alakulásáról az eltelt egy évben nem sikerült újabb, lényeges adatot találnom. Az 1920-1934 közötti korszakot Münchenben kellene kutatni. A Bajor Királyi Festőakadémia irattára - bár úgy tudom, a világháború alatt sok értékes anyaga megsemmisült - rejthet még értékes információkat. A Glaspalastnak a Szépművészeti Múzeum könyvtárában véletlenszerűen föllelhető kiállítási katalógusaiban többször is találkozhatunk a művész nevével. Ezekből a katalógusokból ismerjük a müncheni lakáscímét is: Arcis Str. 63. Az utca az Akadémia közelében, ún. művésznegyedben található, a ház ma is áll, sok neves művész lakott benne. Nem lepne meg, ha a német szakemberek kisebb tanulmányt, vagy akár könyvet is írtak volna a házról és lakóiról. Ha például a titokzatos „bárónó” feleség nem mecénás, hanem maga is művész-kolléga volt, a nevére is könnyen rábukkanhatnánk. Mindennek azonban Münchenben kellene utánanézni, Budapesten fontos adat már csak a véletlen szerencse jóvoltából kerülhet elő.

Füredről és Veszprém megyéből festmények előbukkanásában reménykedem. Eddig tizenhat képről tudtam leírást készíteni - a két év múlva esedékes jubileumi kiállításához legalább még ennyi lenne szükséges.

Dolgozatomhoz nyújtott segítségét itt szeretném megköszönni Dr. Csizmazia Darab József úrnak, Varga Lászlóné úrasszonynak, Lichtneckert András úrnak (Veszprém Megyei Levéltár), Péntes Lászlóné anyakönyvvezető úrasszonynak és a Balatonfüredi Városi Helytörténeti Gyűjtemény munkatársainak.